

Opetushallitukselle

Viite: Varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelu -kuulemistilaisuus 23.11.2016

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto Varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelu -oppaan päivittämisestä

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelu-oppaan sisältöä lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Lausuntopyynnön sisältö

Opetus- ja kulttuuriministeriön seurantaryhmä ehdottaa loppuraportissaan ”Turvallisuuden edistäminen oppilaitoksissa” yhdeksi toimenpiteeksi päivähoiton ja varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelun ajantasaistamista uudistuneen lainsäädännön mukaiseksi.¹ Opetushallitus on pyytänyt lapsiasiavaltuutetulta lausuntoa koskien turvallisuusoppaan päivittämistä. Opetushallitus päivittää päivähoiton turvallisuusoppaan varhaiskasvatuksusuunnitelman perusteiden valmisteluun pohjautuen.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu pitää perusteltuna varhaiskasvatuksen turvallisuusoppaan päivittämistä ja näiden asiakokonaisuuksien liittämistä Opetustoimen turvallisuusoppaan yhteyteen. Turvallisuuden edistäminen oppilaitoksissa -raportista voidaan etsiä suuntaviivoja varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelun kehittämiseen ja parantamiseen. Lapsiasiavaltuutettu nostaa lausunnossaan esiin omassa työssään tehtyjä havaintoja, jotka olisi hyvä huomioida varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelu -opasta päivitettäessä.

Lastensuojeluilmoituksen tekeminen

Edellisessä vuoden 2008 Varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelu -oppaassa ovat yhtenä kokonaisuutena lapsen koskemattomuuteen kohdistuvat uhat. Kappale sisältää lyhyen ohjeistuksen lastensuojelulain 25 §:n mukaisesta velvollisuudesta tehdä lastensuojeluilmoitus. Lapsiasiavaltuutettu on huolestunut tilanteesta sosiaalihuoltolain uudistuksen (voimaan vuonna 2015) jälkeen. Lapsiasiavaltuutetun tietoon on tullut tilanteita, joissa ilmoituksen tekemisen velvollisuudesta ei ole riittävästi informoitu tai koulutettu varhaiskasvatuksen henkilökuntaa, ja monella onkin epäselvyyttä siitä, milloin ilmoitus kuuluu tehdä. Koulutuksesta tuleekin huolehtia varhaiskasvatuksessa; sekä työntekijöiden pätevöitymis- että täydennyskoulutuksessa. Kaikilla varhaiskasvatuksen työntekijöillä tulee tutkintomikkeestä riippumatta olla riittävä tieto ja osaaminen tehdä ilmoitus lain edellyttämässä tilanteissa. Varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelu -oppaassa olisi tarpeen avata lastensuojelulain 25 §:n mukaista ilmoitusvelvollisuutta ja sen soveltamista, jotta ilmoitus tehtäisiin aina kun se on tarpeen.²

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan koulutukseen tulee kiinnittää huomiota myös lapsen kaltoinkohdeltelun tunnistamisen osalta. Varhaiskasvatuksen työntekijä on usein avainasemassa lapsen kohtaaman pahoinpitelyn tai kaltoinkohdeltelun havaitsemisessa, ja sen vuoksi varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelu – oppaassa olisi hyvä olla ohjeita tunnistamiseen. Turvallisuuskoulutusta tulee lisätä, ja koulutusta tulee tarjota varhaiskasvatustyksikön henkilökunnan lisäksi myös lapsille.

Turvataitokoulutus oppilaille on huomioitu Turvallisuuden edistäminen oppilaitoksissa – raportissa, ja koulujen lisäksi turvataitokasvatusta tulisi jatkossa antaa myös varhaiskasvatuksessa. Uusien, vuoden 2016 varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös turvallisuuskasvatus.³

Rikostaustan selvittäminen

Lapsiasiavaltuutettu haluaa kiinnittää huomiota myös lasten kanssa työskentelevien henkilöiden rikostaustan selvittämiseen. Varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelu -oppaassa asiasta on oma kappaleensa, ja tämä asiakokonaisuus tulee oppaassa säilyttää. Ongelmana rikostaustan selvittämisen osalta on sen sääntelyn ja käytännön pirstaleisuus. Velvollisuutta rikostaustan selvittämiseen ei ole vuoden aikana alle kolme kuukautta kestävässä työ- tai virkasuhteissa. Vapaaehtoisena lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä säädetään eri laissa, jossa työnantajalle säädetään ainoastaan oikeus, ei velvollisuutta selvittää vapaaehtoisen rikostausta. Tämän lisäksi yritysmaailma on kokonaan sääntelyn ulkopuolella. Varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelu -oppaassa tulisi jatkossa korostaa taustaselvityksen tekemisen tärkeyttä ja ottaa se jokaisen varhaiskasvatustyksikön toimintasuunnitelmaan riippumatta siitä, palkataanko henkilö lyhyeen vai pitkään työ- tai virkasuhteeseen.⁴

Henkilökunnan määrä ja osaaminen

Uuden varhaiskasvatustlain 5 §:ssä säädetään henkilökunnan määrästä ja 4a §:ssä henkilökunnalta vaadittavasta koulutuksesta.⁵ Varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelu -oppaassa on niin ikään oma kappaleensa henkilökunnan riittävydestä ja kelpoisuudesta. Lapsiryhmien kasvattaminen ja suhteellisen henkilöstömäärän pienentäminen vaikuttavat ratkaisevasti siihen, miten turvallisuusnäkökohtia voidaan päivähoidossa toteuttaa ja millainen tosiasiallinen turvallisuustilanne varhaiskasvatuksessa on. Eritoten lasten kokeman turvallisuuden näkökulmasta riittävät henkilöresurssit ovat tärkeitä. Varhaiskasvatuksessa tulee jatkossa entistä paremmin huomioida henkilöstön riittävän määrän lisäksi henkilöstön osaaminen ja koulutus, huomioiden myös erityislasten tarpeet. Oppaassa tulisi olla ohjeistusta henkilöstön informointiin ja perehdytykseen, jota he voivat tarvita erityislasten tarpeiden huomioimiseen varhaiskasvatustyksiköissä. Jokaisella lapsella on oikeus osallistua yhdenvertaisesti päiväkodin toimintaan ja aktiviteetteihin.⁶

Uskonnolliset ja etniset näkökohdat

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan lisääntyneen maahanmuuton myötä uskonnolliset ja etniset näkökohdat tulisi entistä paremmin huomioida myös varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelussa. Päiväkodeissa tulee huomioida lasten kieli- ja kulttuuripiiri, jotta lasten yhdenvertaisuus toteutuu. YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan varhaiskasvatustyksikön henkilöstöä tulisi palkata lasten kulttuuritausta huomioiden.⁷ Mikäli varhaiskasvatustyksikössä on useita lapsia samasta kieli- ja kulttuuripiiristä, tulisi varhaiskasvatustyksikköön mahdollisuuksien mukaan palkata henkilöstöä, jolla on sama kulttuuritausta kuin ryhmän lapsilla.

Viranomaisyhteistyö

Turvallisuuden suunnittelussa tulee huomioida lapsen oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan. Turvallisuuden edistäminen oppilaitoksissa -raportin mukaan koulujen oppilashuollossa on isoja ja alueelli-

sia eroja. Varhaiskasvatukseen lapset ovat vielä neuvolatoiminnan piirissä, ja palvelujen suhteen voi neuvoloissakin olla eroja. Lapsiasiavaltuutettu korostaa viranomaisyhteistyön merkitystä lapsen varhaiskasvatus- ja neuvolapalveluyksikön välillä. Palvelujen yhdenvertainen toteutuminen ja joustava viranomaisyhteistyö tulee varmistaa erityisesti sote-uudistuksen yhteydessä. Palvelurakenteen uudistuessa ohjeistusta varhaiskasvatusyksikön ja neuvolan väliselle yhteistyölle voisi olla tarpeen liittää varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelu -oppaaseen. Esimerkiksi Tampereella on otettu käyttöön malli, jossa lasten neuvolapalvelut ovat varhaiskasvatusyksikön yhteydessä. Tämä joustavoittaa viranomaisyhteistyötä, mutta myös tiedonkulkua varhaiskasvatuksen, neuvolan ja lasten vanhempien välillä.

Lasten osallisuus

Lisänä varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelu -oppaaseen lapsiasiavaltuutettu ehdottaa osiota lasten osallisuudesta ja koetusta turvallisuudesta. Varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelu -oppaassa sivutaan ainoastaan traumaattisten tapahtumien tai kriisien hetkellä toteutettavaa asioiden purkua lasten kanssa. Tärkeää olisi, että lapsia osallistettaisiin heitä koskevan toiminnan ja heidän toimintaympäristönsä suunnitteluun ja arviointiin. Jos halutaan saavuttaa lapsille turvallinen ympäristö, on pyrittävä selvittämään lasten kokemia turvallisuutta ja kiinnittämään huomiota lasten näkökulmasta turvattomiin tai pelottaviin asioihin. Lapsille tulisi kertoa heitä koskevista asioista turvallisuussuunnittelun eri vaiheissa. Lisäksi erilaisten häiriötilanteiden vaikutus lapseen ja heidän turvallisuudentunteeseensa tulisi olla yksi kehittämistyön painopisteistä, jossa lasten koettu turvallisuudentunne, sen selvittäminen ja käsittely kulkisivat yhtä matkaa muiden näkökulmien kanssa.

Perustelut lapsiasiavaltuutetun kannanotoille

Suomen perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Säännös ulottaa julkisen vallan turvaamisvelvollisuuden perustuslain 2 luvussa säädettyjen perusoikeuksien ohella myös Suomea velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa turvattuihin ihmisoikeuksiin. Turvaamisvelvoite ulottuu siten myös lapsen oikeuksien yleissopimuksessa taattuihin oikeuksiin.

Lapsen oikeuksien yleissopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin (1 artikla). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.

Lapsen oikeuksien yleissopimusta tulee tulkita kokonaisuutena. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa ja toteutumista valvovan YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen etu toteutuu, kun kaikki yleissopimuksessa taatut lapsen oikeudet toteutuvat.⁸

Lapsen oikeuksien komitea on määritellyt seuraavat artiklat perustavanlaatuisiksi yleisperiaatteiksi koko lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanossa:

- lapsen edun ensisijaisuus kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia (3(1) artikla)
- lapsen oikeus syrjimättömyyteen ilman minkäänlaisia lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa ominaisuuteen tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua (2 artikla)
- lapsen oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla, erityisesti lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevilla oikeudellisilla ja hallinnollisilla toimilla joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä (12 artikla),

- lapsen oikeus elämään sekä henkiinjäämiseen ja kehittymiseen mahdollisimman täysimääräisesti (6 artikla)

Muita varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelu – oppaan kannalta keskeisiä artikloja ovat:

- julkisen vallan velvollisuus tarjota vanhemmille ja muille laillisille huoltajille asianmukaista apua heidän hoitaessaan lastenkasvatustehtäväänsä sekä työssäkäyvien vanhempien lapsilla on oikeus hyödyntää heille tarkoitettuja lastenhoitopalveluita ja – laitoksia (18 artikla)
- lapsen oikeus suojeluun kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä sisältäen tehokkaat suojelumenetelmät, joiden avulla lasta ja hänestä huolehtivia henkilöitä tuetaisiin, samoin kuin menetelmiä edellä kuvattujen lasten pahoinpitelytapauksen ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi, raportoimiseksi, käsiteltäväksi saattamiseksi, tutkimiseksi, hoitamiseksi ja jatko-seurannaksi sekä tarvittaessa oikeuslaitoksen asiaan puuttumiseksi (19 artikla)
- henkisesti tai ruumiillisesti vammaisen lapsen oikeus nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä oloissa, jotka takaavat ihmisarvon, edistävät itseluottamusta ja helpottavat lapsen aktiivista osallistumista yhteisönsä toimintaan (23 artikla)
- lapsen oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitetuista palveluista (24 artikla)
- lapsen oikeus omaan kieleen, uskontoon ja kulttuuriin (30 artikla)

Jyväskylässä 17.11.2016

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Emmi Ronkainen
Lakimiesharjoittelija

¹ Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:8

² Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen opas 71, Päivähoidon turvallisuussuunnittelu, s. 91.

³ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, Opetushallituksen määräykset ja ohjeet 2016:17. *Esimerkiksi Väestöliiton turvataito – juliste on tarkoitettu turvataitojen opettamiseen suoraan lapsille, ja sitä voidaan hyödyntää varhaiskasvatyksiköissä.*

⁴ Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä 14.6.2002/504 ja laki lasten kanssa toimivien vapaaehtoisten rikostaustan selvittämisestä 28.2.2014/148

⁵ Varhaiskasvatuslaki 19.1.1973/36

⁶ *Myös lapsen oikeuksien komitea on tuonut esiin huolensa siitä, etteivät vammaisten lasten oikeudet toteudu riittävässä määrin.* Lapsen oikeuksien komitean Suomea koskevat suositukset ja päätelmät 2011 CRC/C/FIN/CO/4*, kohta 25.

⁷ Lapsen oikeuksien komitean Suomea koskevat suositukset ja päätelmät 2011 CRC/C/FIN/CO/4*, kohta 52.

⁸ http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRS_14.pdf